

Partikels als leerprobleem in het Nederlands als tweede taal.

Ton van der Wouden en Johanneke Caspers

0. Inleiding

Onder partikels verstaat de taalkunde tegenwoordig een heterogene, moeilijk af te bakenen groep van woorden en woordcombinaties die gemeen hebben dat hun bijdrage aan de betekenis van de uiting waarin ze voorkomen niet zozeer semantisch is, als wel pragmatisch. Laten we dit verduidelijken met een voorbeeld:¹

(1) Weet u soms hoe laat het is?

Het partikel *soms* (zonder accent,² anders is het een gewoon bijwoord en betekent het “op een zeker moment” – de zin is dan heel raar) draagt in dit voorbeeld niets bij aan de (propositionele, waarheidsfunctionele) betekenis van deze uiting. Wat het woordje wel doet, is de ‘toon’ van de uiting veranderen: de variant met het partikel is beleefder, vriendelijker, minder dwingend dan de variant zonder.

Hoe een partikel die ‘toon’ van een uiting verandert hangt onder meer af van de manier waarop het uitgesproken wordt. In geschreven teksten kunnen partikels daardoor voor verwarring zorgen. Een kras voorbeeldje stond op 6 december 2007 op de voorpagina van het Leids Universitair Weekblad *Mare*:

(2a) Bang voor aftakeling? Oude mensen zijn wel gelukkig.

Zonder het bijbehorende artikel wisten we niet hoe we deze zin moesten interpreteren. Twee min of meer voor de hand liggende interpretaties corresponderen met twee verschillende intonatiepatronen (de geaccentueerde lettergreep geven we hier en in het vervolg aan met HOOFDLETTERS):³

(2b) Bang voor aftakeling? Oude MENSen zijn wel geLUKkig.
"Oude mensen zijn redelijk gelukkig."

(2c) Bang voor aftakeling? Oude MENSen zijn WEL gelukkig.
"Oude mensen zijn gelukkig, in tegenstelling tot wat men algemeen aanneemt"

¹ De auteurs zijn verbonden aan de Universiteit Leiden. Het onderzoek waarover in de paragrafen 4 en 5 gerapporteerd wordt, is in het eerste semester van 2007 onder leiding van de auteurs uitgevoerd in een Onderzoekswerkgroep “Nederlands als tweede taal: De verwerving van partikels” aan de universiteit Leiden. De studenten die aan de werkgroep deelnamen waren Nanda Bakker, Erna van Balen, Xuelian Chu, Sarah von Galambos, Aafke Groot, Marleen Kunneman, Oksana Melnychuk, Rogier van Nierop, Nadine Otting en Claasje Reijers. Wij danken hen allen voor hun inspirerende bijdragen. Ook danken we Ad Foolen en de redactie van *IN* voor commentaar op een eerdere versie.

² We onderscheiden (woord)klemtoon en (zins)accent, zie hieronder.

³ Op grond van de slotzinnen van het *Mare*-stuk, "Voor wie de aftakeling meer vreest dan het sterven, is er wel goed nieuws: dat went. De hoogbejaarden in de Leiden 85-plus studie geven de kwaliteit van hun leven gemiddeld hoger dan een acht", concluderen we dat betekenis (2c) is bedoeld.

Op grond van syntactische, semantische en intonationale eigenschappen worden in de literatuur ten minste drie soorten partikels onderscheiden (Van der Wouden 2002, 2006).

- Tekstpartikels (of discourse markers, zie bijvoorbeeld Schiffrin 1987) zoals *hoor* en *hè* en *kortom* en *daarentegen* bevinden zich doorgaans buiten de feitelijke zin, ze hebben dikwijls een eigen intonatiecontour, en ze hebben betrekking op de organisatie van het gesprek of de tekst. De mededeling of constatering *stikstof is een gas* is op zich neutraal, maar door toevoeging van het finale partikel *hè*⁴ wordt die gepresenteerd als een mededeling die bevestigd moet worden; *kortom* maakt er daarentegen een samenvatting van:

(3a) Stikstof is een gas hè?

(3b) Stikstof is, kortom, een gas.

- Focuspartikels zoals *ook* en *alleen* en *zelfs* horen bij een specifiek zinsdeel en benadrukken dat (Hoeksema & Zwarts 1981, König 1981). Als we aan de neutrale mededeling *stikstof is een gas* het partikel *alleen* toevoegen dan suggereren we daarmee dat andere stoffen geen gas zijn (4a), terwijl we met *ook* (4b) juist benadrukken dat stikstof niet het enige gas is:

(4a) Alleen STIKstof is een gas

(4b) Ook STIKstof is een gas

- Modale partikels (ook wel bekend als schakeringspartikels) zoals *'ns* en *maar* en *zeker* staan midden in de zin (tussen de twee werkwoordelijke polen in de zin van de ANS) waar ze “betrekking hebben op de gehele zinsinhoud en deze op subtiële wijze schakeren” (Haeseryn et al. 1997: 457). Als we niet zeker weten of stikstof een gas is kunnen we onze onzekerheid uitdrukken met het modale partikel *zeker* (5a). Modale partikels krijgen in het algemeen geen accent (Elffers 1997); geven we *zeker* in (5a) accent zoals in (5b), dan drukken we juist grote stelligheid uit – we hebben dan te maken met het bijwoord *zeker*.

(5a) Stikstof is zeker een GAS?

(5b) Stikstof is ZEKer een gas.

Het zal duidelijk zijn dat de categorie ‘partikels’ een flinke overlap vertoont met klassieke woordsoorten als ‘bijwoord’ en ‘tussenwerpsel’. Maar de verschillende partikels vertonen, ondanks de vele verschillen, toch ook zoveel overeenkomsten dat het vruchtbaar is ze (ook) in hun onderlinge samenhang te onderzoeken (Foolen 1993).

In zijn bijdrage aan het negende colloquium van docenten in de neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten heeft Ad Foolen al in de jaren '80 aandacht gevraagd voor modale partikels in het NT2-onderwijs (Foolen 1986). Volgens Foolen leefde onder docenten het gevoel dat de Nederlandse partikels moeilijk zijn voor buitenlanders en, gezien hun belang voor de communicatie, meer aandacht behoeven in het onderwijs

⁴ Bob Kirsner heeft alleen en met anderen veel gepubliceerd over *hoor* en *hè*, zie bijvoorbeeld Kirsner 2003 en Kirsner & Van Heuven 1996.

(vergelijk ook Beheydt 2004). In dit artikel doen we verslag van empirisch onderzoek naar de moeilijkheden die NT2-studenten in de praktijk ondervinden bij de perceptie van modale partikels.

In de volgende paragrafen keren we allereerst terug naar het artikel van Foolen, geven we vervolgens een zeer beknopte samenvatting van de vooruitgang in het onderzoek naar partikels in het Nederlands en een zo mogelijk nog beknopter overzicht van de plaats van partikels in modern lesmateriaal NT2 (dit is niet de plaats voor een overzicht van alle ontwikkelingen daarin). Daarna schetsen we de achtergrond en de opzet van ons onderzoek en geven we de belangrijkste resultaten. Ten slotte trekken we conclusies over onze bevindingen en bespreken we enige consequenties voor het onderwijs.

1. Foolen 1986

Foolen (1986) zet de partikels op de agenda als leerprobleem in het onderwijs Nederlands als tweede taal (vergelijk ook Hulshof 1987). Volgens Foolen keert één klacht steeds terug in de literatuur over partikels, namelijk dat de betekenis van oordeelspartikels “rijk geschakeerd en bijzonder moeilijk te omschrijven” is (Geerts et al. 1984 aangehaald door Foolen p. 42). Foolen constateert dat de theorie van de NT2-verwerving nog niet zo ver gevorderd is dat die voorspellingen doet van het type: modale partikels zijn problematisch voor de taaldescriptie, dus ze zullen ook wel problematisch zijn voor NT2. Hij noemt echter een aantal factoren waarvan hij vermoedt dat ze het leren van modale partikels zouden kunnen bemoeilijken:

- Syntactische polyfunctionaliteit en semantische vaagheid: een woordje als *maar* kan niet alleen gebruikt worden als modaal partikel (*geef maar hier*), maar ook als voegwoord (*klein maar dapper*) en focuspartikel (*we zijn maar taalkundigen*) (Foolen 1993). In elk van de voorbeelden is de bijdrage aan de betekenis bovendien anders, maar het valt niet mee die te beschrijven.
- Onopvallendheid: modale partikels zijn klein en dragen geen accent.
- Zelfde of vergelijkbare functies worden ook op andere, moeilijk te beschrijven, manieren vervuld: je kunt een vraag beleefder maken met een partikel, maar ook met intonatie of gezichtsuitdrukking.
- Veel talen, bijvoorbeeld het Engels, hebben geen (modale) partikels, waardoor de NT2-leerling geen houvast heeft (cf. ook Vismans 1995 en Kirsner 2003).

Omdat partikels als moeilijk beschouwd worden, zou men kunnen overwegen de behandeling ervan in het NT2-onderwijs uit te stellen, zeker omdat ze minder in de schrijftaal dan in de informele spreektaal gebruikt worden. Foolen constateert echter in de jaren '80 van de vorige eeuw een “communicatieve trend”: mondelinge en informele communicatie wordt steeds belangrijker geacht, en in het licht van die trend zouden de partikels juist niet verwaarloosd mogen worden.

2. Partikels sinds 1985

Na de oproep van Foolen heeft het onderzoek naar Nederlandse partikels niet stilgelegen. Foolen zelf presenteert in zijn proefschrift (1993) “een dokumentatie van de stand van het onderzoek” op het gebied van de betekenis van partikels, en hij illustreert zijn bevindingen met een diepgaande studie naar het partikel *maar*, in samenhang met de andere gebruiksmogelijkheden die *maar* daarnaast ook nog heeft (bijvoorbeeld als voegwoord). Ook Roel Vismans schreef een proefschrift over partikels, maar zijn uitgangspunt was een bepaald type taalhandeling, namelijk directieve taaluitingen (bevelen, opdrachten, enz.), en zijn onderzoeksvraag was, wat de invloed was van modale partikels op de directiviteit van die uitingen (Vismans 1994). Om een voorbeeld te geven: *ga maar zitten* en *ga eens zitten* zijn allebei vriendelijker, minder dwingend dan *ga zitten*, maar wat is precies het verschil, en waar komt dat vandaan?⁵

Geïnspireerd door het werk van Foolen en Vismans heeft de eerste auteur van dit artikel een onderzoeksproject geleid dat geresulteerd heeft in een aantal programmatische en descriptieve studies (bijv. Van der Wouden 1999, 2002, 2003, 2006).

Ten slotte verdient Wenzel (2002, 2004) vermelding, aangezien haar werk, voor zover wij weten, tot nu toe het enige gepubliceerde onderzoek is dat tracht een empirische basis te bieden voor de standaardclaims over de verwerving van relationele strategieën, waaronder het gebruik van partikels, door NT2-leerlingen. Wenzel onderzocht het gebruik van Nederlandse partikels in het Nederlands van proefpersonen met Duits als moedertaal. Ze onderscheidt de volgende vier categorieën “fouten” (Wenzel 2004: 36-39):

- Onderrepresentatie: NT2-sprekers gebruikten gemiddeld minder partikels dan moedertaalsprekers
- Selectief gebruik: als NT2-sprekers Nederlandse partikels gebruikten, dan benutten ze niet alle gebruiksmogelijkheden; *wel* bijvoorbeeld werd helemaal niet evaluatief gebruikt (als in *ik vind het wel interessant ja*)
- Automatische transfer: NT2-sprekers gebruikten regelmatig Duitse partikels in Nederlandse zinnen
- Overrepresentatie: sommige NT2-sprekers gebruikten een paar partikels of partikelcombinaties (*gewoon maar, toch wel*) opvallend vaak, maar buiten die clusters weinig of incorrect.⁶

Foolen (1986) besloot zijn artikel met een pleidooi voor een “partikelvriendelijk klimaat” (p. 53) in met name de extramurale neerlandistiek. Mede door zijn inspanningen is het klimaat beslist vriendelijker geworden. We noemden al het recente partikelonderzoek, maar ook de tweede druk van de ANS (Haeseryn et al. 1997) besteedt duidelijk meer aandacht aan de Nederlandse partikels dan zijn voorganger – al is het beslist nog niet zo

⁵ De studies over aspectuele partikels van Willy Vandeweghe (1992) en Smessaert (1999) mogen niet ongenoemd blijven. De partikels die hierin ter sprake komen (*al, nog, pas*, enz.), lijken echter in veel meer talen voor te komen, en semantisch minder variatie te vertonen, dan modale partikels (Van Baar 1997). Daaruit zou men de verwachting kunnen afleiden dat deze partikels minder problematisch zijn voor NT2-leerders, maar aan het toetsen van die hypothese zijn we niet toegekomen.

⁶ Erna van Balen heeft bij ons een scriptie geschreven over de verwerving van partikels door sprekers met Spaans als moedertaal (Van Balen 2007). Haar resultaten stroken met die van Wenzel: ook deze NT2-sprekers gebruiken weinig partikels in vergelijking met moedertaalsprekers, en het aantal en de diversiteit nemen toe met het niveau van de taalverwerving.

dat de niet-moedertaalspreker uit de ANS kan leren wat alle gebruiksmogelijkheden van *maar* zijn, of dat er een flink verschil is tussen *wacht maar even* (vriendelijk, geruststellend) en *jij wacht maar even* (onvriendelijk, agressief).

3. Partikels in het NT2-onderwijs

Partikels worden in het (universitaire) NT2-onderwijs tegenwoordig weliswaar als een lastig maar cruciaal onderdeel van het Nederlands erkend, maar dat betekent nog niet dat er ook in de verschillende onderwijsmethodes systematisch aandacht aan wordt besteed. Een voorname reden daarvoor is ongetwijfeld het in de vorige paragraaf al aangestipte ontbreken van descriptief voorwerk: er is simpelweg te weinig bekend over de individuele partikels om daar onderwijs over te kunnen geven.

Een interessante uitzondering is Van de Poel en Van Elst (1996), volgens de flaptekst “een functioneel georiënteerd oefenboek dat inzicht wil bieden in een aantal pragmatische nuances van het Nederlands.” De auteurs, die zich hebben laten inspireren door de *Kleine deutsche Partikellehre* (Weydt et al. 1983), “leren hoe je met een aantal kleine woordjes (partikels e.d.) een gesprek of een tekst levendiger, genuanceerder, beleefder, enz. kan maken. Deze betekenisnuances zijn voor de niet-moedertaalspreker niet vanzelfsprekend, maar noodzakelijk voor het succesvol en accuraat communiceren”, aldus nog steeds de flaptekst.

Voor zover we hebben kunnen nagaan, is het boek in Nederland niet erg aangeslagen. Een reden daarvoor zou kunnen zijn, dat het taalmateriaal tamelijk Belgisch gekleurd is. Bij voorbeeld: als antwoord op de vraag *Hoe komt het eigenlijk dat je geen hoofdpijn meer hebt?* wordt voorgesteld *Ik heb gewoonweg een aspirine genomen* (p. 23). Voor ons als moedertaalsprekers van noordelijke varianten van het Nederlands is dat beslist géén goed antwoord: *gewoonweg* kunnen we hier gewoonweg niet gebruiken, en in plaats daarvan zou *gewoon* een optie zijn.⁷ Hier wreekt zich (andermaal) het ontbreken van descriptief voorwerk: de auteurs hebben zich kennelijk onvoldoende gerealiseerd dat *gewoonweg* in het noorden minder gebruiksmogelijkheden heeft dan in het zuiden.⁸

4. Perceptieproef

Op grond van het voorafgaande menen we dat verwerving van partikels moeilijk moet zijn voor tweedetaalsprekers. Deze voorspelling hebben we getoetst in een perceptieproef. We hebben ons beperkt tot de drie modale partikels *toch*, *wel* en *zeker*. We

⁷ De slotalinea (p. 339) van Foolen (1996) luidt: “De gevorderde anderstalige die de vele oefeningen uit het boek doorwerkt, zal er zeker wat van opsteken. Maar ik had hem toch een beter boek gegund. En nog beter zou het zijn als dit soort aanvullende partikelleerboeken niet meer nodig is doordat de taalleermethodes voor anderstaligen de partikels de aandacht geven die ze verdienen, en dat aan de hand van authentiek taalmateriaal.” Heck (1997) is positiever; net als wij merkt ze de Vlaamse kleuring van het boek op, maar zij denkt dat we daar niet zo zwaar aan moeten tillen: “Een belangrijke reden om het boek voor de Nederlandse markt af te raden zou zijn wanneer er in het gebruik van de partikels zélf afwijkingen tussen het Nederlands in Nederland en in Vlaanderen zouden worden gevonden. Hiervan is volgens mij echter helemaal geen sprake” (slotalinea, p. 378). Dat laatste zijn we dus niet met haar eens. Vergelijk ook de bekende verschillen in het gebruik van de woordjes *juist*, *net*, *precies* (zie bijv. Van der Wouden 1998).

⁸ In het Corpus Gesproken Nederlands komt *gewoonweg* in het Vlaamse deel 50 keer voor, maar in het (twee maal zo grote) Nederlandse deel maar 7 keer. [noot 10 ontbreekt]

hebben deze drie gekozen omdat ze een geaccentueerde niet-modale tegenhanger hebben (i.e., de ‘gewone’ bijwoorden *toch*, *wel* en *zeker*).⁹ NT2-sprekers en NT1-sprekers kregen telkens een contextzin aangeboden (bv. *Emma wil haar fiets verkopen*) en moesten daarna aangeven wat ze de best passende vervolgzin vonden: met een accent op het doelwoord (*Ze fietst TOCH nooit*) of met een accent elders in de zin (*Ze FIETST toch nooit*). Voor elk doelwoord werden vijf verschillende stimuluszinnen gekozen, allemaal in declaratieve vorm. Bij de modale en niet-modale lezing van elke zin werd een passende contextzin bedacht (zie voor de complete lijst context- en stimuluszinnen appendix I). Al het materiaal werd voorgelezen door een en dezelfde – getrainde – spreekster (i.c., de tweede auteur, intonoloog). De stimuluszinnen werden uitgesproken met standaard toonhoogteaccenten (zogenaamde ‘punthoeden’, zie ’t Hart, Collier & Cohen 1990) en een lage finale grenstoon. Het digitaal opgenomen materiaal werd na segmentatie en controle (in PRAAT, Boersma & Weenink 2006) in random volgorde achter elkaar geplaatst in één bestand. Elke contextzin kwam in totaal éénmaal voor, gevolgd door beide versies van de bijbehorende stimuluszin. Context- en stimuluszinnen werden twee maal achter elkaar hoorbaar gemaakt, met vaste tussenpozen. De stimulussets werden van elkaar gescheiden door piepjes.

Aan het onderzoek namen 17 NT2-sprekers deel, geboren tussen 1966 en 1987 (12 vrouwen, 5 mannen). Deze proefpersonen waren eerstejaarsstudenten van de opleiding Dutch Studies aan de Universiteit Leiden, afkomstig uit verschillende delen van de wereld, waarvan acht uit China en Hong Kong. Op het moment van de proef hadden ze ruim een half jaar intensief Nederlands onderwijs op academisch niveau achter de rug; hun niveau was ongeveer A2 volgens het Europees Referentiekader (Council of Europe 2001).¹⁰ Een groep van 25 moedertaalsprekers (14 vrouwen, 11 mannen), geboren tussen 1980 en 1987 en opgegroeid in verschillende delen van Nederland, diende als vergelijking. Vrijwel allemaal waren zij ten tijde van het onderzoek student aan de Universiteit Leiden.

De proefpersonen deden in groepen aan het experiment mee. De experimentele sessies begonnen met het uitdelen van antwoordboekjes. Na het invullen van een vragenlijst (leeftijd, geboorteplaats, moedertaal, etc.) kregen ze de tijd de instructies te lezen en vragen te stellen. De boekjes bevatten de tekst van het stimulusmateriaal (uiteraard zonder informatie over accentpositie), en de taak was steeds te luisteren naar het materiaal en aan te kruisen welke van de twee vervolguitingen het best paste bij de gegeven contextzin. De echte proef werd voorafgegaan door een oefenstimulus, waarna opnieuw gelegenheid tot het stellen van vragen werd geboden. Daarna werd het gehele geluidsbestand in één keer afgespeeld via een pc.

Onze voorspelling luidde dat NT2-sprekers problemen zouden hebben met het onderscheid tussen modaal en adverbiaal gebruik van de doelwoorden. We verwachtten dat de controlegroep in de overgrote meerderheid van de gevallen zou kiezen voor geaccentueerde doelwoorden in niet-modale contexten, en voor de ongeaccentueerde in modale contexten. Voor de niet-moedertaalsprekers verwachtten we de grootste

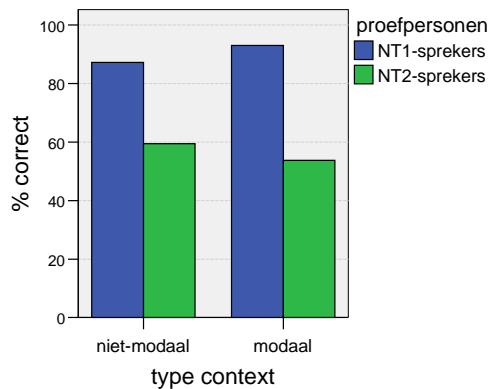
⁹ Bijkomend argument is dat deze partikels relatief goed onderzocht zijn. Zie voor *toch* Schermer-Vermeer (1984), voor *wel* Hogeweg (2008) en de daar aangehaalde literatuur, voor *zeker* Van der Wouden (1999).

¹⁰ Aan het eind van het studiejaar (ca. 2 maanden na afname van de proef) zitten de geslaagde studenten wat betreft luistervaardigheid minimaal op B1-niveau en qua spreekvaardigheid minimaal op A1-niveau.

problemen bij de modale contexten; we dachten dat de niet-modale contexten veel minder lastig zouden zijn.

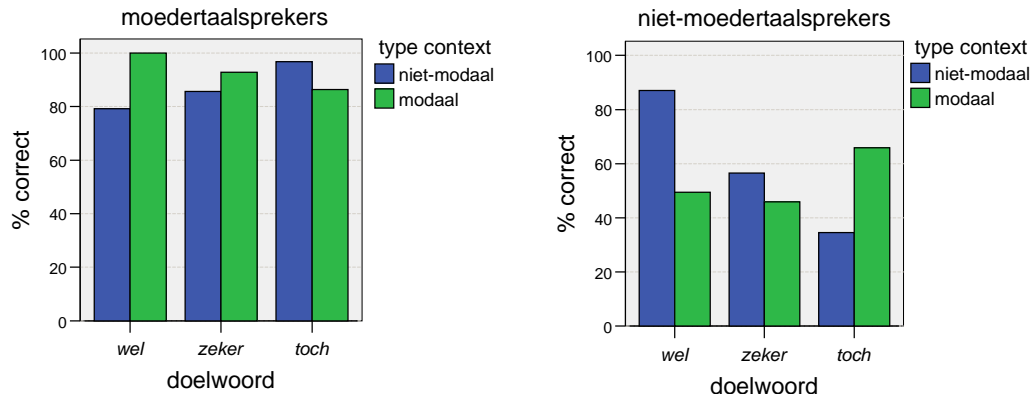
5. Resultaten

De resultaten laten zien dat NT2-sprekers inderdaad grote moeite hebben met modale partikels: bij de modale contexten scoren NT2-sprekers slechts 54% correct, dat wil zeggen conform de voorspelling, tegenover 93% voor NT1-sprekers (zie figuur 1). Ook in de niet-modale contexten zijn de resultaten voor de NT2-sprekers behoorlijk laag: zij scoren hier 59% correct en de moedertaalsprekers 87%. Het verschil tussen beide groepen proefpersonen is significant (Pearson $\chi^2 = 190.256$, $df = 1$, $p < .001$).

Figuur 1: Percentage correcte responsies voor NT1-sprekers en NT2-sprekers, per type context (modaal vs. niet modaal).

Een verdere uitsplitsing van de resultaten (zie figuur 2) brengt duidelijke effecten van de gebruikte doelwoorden aan het licht (voor gedetailleerdere gegevens zie de tabellen in appendix II):

Figuur 2: Percentage correcte responsies per type context (modaal vs. niet modaal), uitgesplitst naar doelwoord (wel, zeker, toch), apart voor NT1-sprekers en NT2-sprekers.

Voor de NT1-sprekers valt op dat ze bij het doelwoord *wel* in modale contexten zonder uitzondering kiezen voor ongeaccentueerd *wel*, terwijl in de niet-modale contexten de preferentie voor geaccentueerd *wel* iets minder uitgesproken is (79%); dit verschil is significant (Pearson $\chi^2 = 29.018$, $df = 1$, $p < .001$). De stimuluszinnen met geaccentueerd *wel* zijn blijkaar volkomen onacceptabel in de modale contexten. Voor *zeker* is er geen effect van type context (Pearson $\chi^2 = 3.363$, $df = 1$, ins.), maar voor *toch* weer wel, zij het kleiner dan bij *wel* (Pearson $\chi^2 = 8.786$, $df = 1$, $p < .005$). Nadere inspectie van de data laat zien dat dit effect veroorzaakt wordt door een ambigue contextzin (context 1b laat zowel een modale als een niet-modale interpretatie toe).

Voor de moedertaalsprekers zijn de verschillen tussen de drie doelwoorden vrij klein, terwijl bij de NT2-sprekers grote verschillen bestaan in percentage correcte responsies, afhankelijk van zowel doelwoord als type context. *Wel* in niet-modale context is de enige conditie waarin de NT2-sprekers het echt goed doen (87% correct); het verschil met de modale contexten is significant (Pearson $\chi^2 = 27.791$, $df = 1$, $p < .001$). Evenals bij de NT1-sprekers is er geen verschil bij het doelwoord *zeker* (Pearson $\chi^2 = 48.839$, $df = 1$, ins.); de scores lijken hier geheel op toeval te berusten (gemiddeld 51% correct), wat aangeeft dat alle stimuli met dit doelwoord kennelijk moeilijk zijn voor de proefpersonen. Ten slotte is er een significant effect van contexttype voor *toch* (Pearson $\chi^2 = 16.619$, $df = 1$, $p < .001$); in de modale contexten is 66% van de responsies correct, terwijl in de niet-modale contexten slechts 35% correct is. Er lijkt een algemene voorkeur voor de ongeaccentueerde versie van *toch* te bestaan, onafhankelijk van contexttype (in beide typen context wordt in 66% van de gevallen voor de ongeaccentueerde stimuluszin gekozen).

Een mogelijke verklaring voor het hoge percentage correcte keuzes voor geaccentueerd *wel* in niet-modale contexten is de hoge frequentie (als we het Corpus Gesproken Nederlands als indicatie nemen voor de input van NT2-sprekers, dan worden ze ruim twee keer zo vaak geconfronteerd met *wel* als met *toch*, en horen ze *wel* tien keer zo vaak als *zeker*) en semantische doorzichtigheid van het bijwoord *wel* (als antoniem van *niet*). We weten niet precies waarom de NT2-sprekers bij het doelwoord *toch* vooral hebben gekozen voor de ongeaccentueerde vorm; mogelijk komt het modale partikel *toch* in dagelijks taalgebruik vaker voor dan het bijwoord *toch* en kiezen de proefpersonen voor de minst 'vreemde' variant.

Samenvattend kunnen we stellen dat de controlegroep zich gedraagt zoals te verwachten was (gemiddeld 90% volgens de voorspelling), wat erop wijst dat het materiaal in orde was. De NT2-sprekers scoren gemiddeld slechts 57% correct, en ze blijken problemen te hebben in vrijwel alle condities, uitgezonderd die waarin gekozen moest worden voor de geaccentueerde vorm van *wel*.

7. Conclusies en consequenties

In het bovenstaande hebben we een onderzoek beschreven naar de perceptie van Nederlandse partikels door niet-moedertaalsprekers. Kort samengevat: partikels kunnen inderdaad behoorlijk problematisch zijn voor NT2-studenten. Tegen onze verwachting in, bleek het verschil in beheersing tussen modale en niet-modale varianten van dezelfde woorden echter klein en sterk afhankelijk van het specifieke doelwoord. Dit duidt erop dat *zeker* en *toch* nog erg moeilijke woorden zijn voor onze proefpersonen - veel

moeilijker dan *wel* - ook al zijn ze alledrie opgenomen in de basiswoordenschat van 2000 woorden (De Kleijn & Nieuwborg, 1996).

Wat dit onderzoek bovendien laat zien is dat ook de interpretatie van een hoogfrequent modaal partikel als *wel* (zoals bijvoorbeeld in de uiting *De voorstelling was wel AARDig*) hoogstwaarschijnlijk een probleem vormt voor een grote groep NT2-sprekers, in die zin dat ze niet lijken te weten wat die ongeaccentueerde vorm precies bijdraagt aan de uiting. En daarmee gaat een subtiel maar zeker niet onbelangrijk betekenisaspect verloren. Daarnaast lijken onze NT2-sprekers bij lastiger woorden als *toch* en *zeker* het spoor helemaal bijster te raken als ze te maken krijgen met verschillen in accentplaatsing en modaliteit. Het valt te hopen – maar dat zou moeten blijken uit vervolgonderzoek (misschien kunnen we dat doen bij een vergelijkbare groep proefpersonen, maar verder gevorderd) – dat de studenten die moeilijke woordjes op den duur tijdens hun studie onder de knie zullen krijgen. De hierboven aangehaalde resultaten van Wenzel suggereren evenwel dat ook zeer gevorderde studenten te herkennen zullen blijven aan afwijkend partikelgebruik, zeker omdat ze kennis daaromtrent tamelijk impliciet en onsystematisch verwerven. Immers, ondanks de oproep van Ad Foolen van meer dan twintig jaar geleden zijn de Nederlandse partikels en hun interactie met het zinsaccent nog steeds geen geïntegreerd onderdeel van de gebruikelijke cursussen NT2 – wat op zijn minst ten dele verklaarbaar is uit het gesignaleerde ontbreken van systematisch descriptief voorwerk.

We zijn geneigd de resultaten van ons onderzoek te interpreteren als een aanwijzing dat de Nederlandse partikels en hun interactie met het zinsaccent inderdaad meer aandacht verdienen in het cursusmateriaal NT2. Het lijkt bijvoorbeeld zinnig in NT2-onderwijs (meer) tijd in te ruimen voor het verschijnsel accentuering (wat is dat, wat is de functie ervan) en aan het feit dat de betekenis van een specifiek woord kan afhangen van de aan- of afwezigheid van een accent. Daarnaast zouden voorbeelden van modale partikels en hun geaccentueerde tegenhangers aangeboden kunnen worden, om een zeker bewustzijn aan te leren voor de Nederlandse partikels en wat ze (kunnen) doen. Maar het belangrijkste blijft natuurlijk: oefenen!

Bibliografie

- van Baar, Tim 1997. *Phasal Polarity*. Diss. Amsterdam.
- van Balen, Erna 2007. *Modal Particles in Dutch as a second language. An analysis of six speakers*. Scriptie M.Phil Linguistics, Leiden.
- Beheydt, Ludo 2004 Modale partikels en grammaticalisering. In H. Bouillon (ed.) *Langues á niveaux multiples*. Leuven: Peeters, 23-34.
- Boersma, Paul & David Weenink 2006 Praat: Doing phonetics by computer (versie 4.4.24). <<http://www.praat.org>>
- Council of Europe 2001 *Common European framework of reference for languages, Learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press.
(Nederlandse versie via http://taalunieversum.org/onderwijs/gemeenschappelijk_europees_referentiekader/)

- Elffers, Els 1997 De onaccentueerbaarheid van modale partikels. In E.H.C. Elffers-van Ketel, J.M. van der Horst & W.G. Klooster (eds) *Grammaticaal Spektakel*. Amsterdam: Vakgroep Nederlandse Taalkunde, 59-70.
- Foolen, Ad 1986 Typical Dutch sounds with no particular meaning. In *Verslag van het negende colloquium van docenten neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten*. 's-Gravenhage: Stichting voor Internationale Samenwerking der Nederlandse Universiteiten en Hogescholen, 39-57.
- Foolen, Ad 1993 *De Betekenis van partikels. Een dokumentatie van de stand van het onderzoek met bijzondere aandacht voor maar*. Diss. KUN.
- Foolen, Ad 1996 [Bespreking van Van de Poel et al., *De finesses van het Nederlands*]. *Nederlandse Taalkunde* 1, 337-339.
- Geerts, Guido, Walter Haeseryn, Jaap de Rooij & Maarten van den Toorn 1984 *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Leuven, Wolters-Noordhoff/Wolters.
- Haeseryn, Walter, et al. 1997 *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede druk Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn.
- 't Hart, Johan, René Collier & Antonie Cohen 1990 *A perceptual study of intonation : an experimental-phonetic approach to speech melody*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heck, Petra 1997 [Bespreking van Van de Poel et al., *De finesses van het Nederlands*]. *Levende Talen* 521, 377-378.
- Hoeksema, Jack & Frans Zwarts 1991 Some remarks on focus adverbs. *Journal of Semantics* 8, 51-70.
- Hogeweg, Lotte 2008 The meaning and interpretation of the Dutch particle *wel*. Ms. Nijmegen, te verschijnen in *Journal of Pragmatics*.
- Hulshof, Hans 1987 Geef de boeken dan nu toch maar 'es even hier. *Forum der Letteren* 28, 85-89.
- Kirsner, Robert 2003 On the interaction of the Dutch pragmatic particles *hoor* and *hè* with the imperative and infinitivus pro imperativo. In A. Verhagen & J. van de Weijer (red.) *Usage-based approaches to Dutch*, LOT occasional series 1, Utrecht: LOT, 59-96.
- Kirsner, Robert & Vincent van Heuven 1996 Boundary tones and the semantics of the Dutch final particles *hè*, *hoor*, *zeg* and *joh*. In Crit Cremers & Marcel den Dikken (eds) *Linguistics in the Netherlands 1996*, Amsterdam: John Benjamins, 133-146.
- de Kleijn, Piet & Elie Nieuwborg 1996 *Basiswoordenboek Nederlands*. 7e herz. druk, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- König, Ekkehard 1981 *The meaning of focus particles*. London: Routledge.
- van de Poel, Kris, Sven van Elst, Sabine Steenmans, Jo Verhoeven & Ginny De Vos 1996. *De finesses van het Nederlands. Oefenboek voor anderstaligen*. Leuven / Amersfoort: Acco.
- Schermer-Vermeer, Ina 1984 De betekenis van het woord TOCH in samenhang met de rol van intonatie. *Forum der Letteren* 25, 208-219.
- Schiffrin, Deborah 1987 *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smessaert, Hans 1999 *Perspectief en Vergelijking. Aspectuele partikels in het Nederlands*. Leuven: Peeters.

- Vandeweghe, Willy 1992 *Perspectivische evaluatie in het Nederland: de partikels van de AL/NOG/PAS-groep*. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.
- Vismans, Roel 1994 *Modal particles in Dutch directives. A study in functional grammar*. Diss. VU.
- Vismans, Roel 1995 Beleefdheid, Nederlandse partikels en het “partikkeloze” Engels. In Theo Janssen, Piet de Kleijn en Anne Marie Musschoot (red.) *Nederlands in culturele context. Handelingen Twaalfde Colloquium Neerlandicum*. Woubrugge en Münster: IVN en Nodus, 269-291.
- Wenzel, Veronika 2002 *Relationelle Strategien in der Fremdsprache. Pragmatische und interkulturelle Aspekte der niederländischen Lernersprache von Deutschen*. Münster, agenda Verlag.
- Wenzel, Veronika 2004 Partikels in het Nederlands als vreemde taal. *NEM* 42, 1, 33-43.
- Weydt, Harald, Theo Harden, Elke Hentschel, & Dietmar Rösler 1983 *Kleine deutsche Partikellehre: ein Lehr- und Übungsbuch für Deutsch als Fremdsprache*. Stuttgart: Klett.
- van der Wouden, Ton 1998 *Verboden op het werk te komen. Klein woordenboek van Vlaamse taal- en andere eigenaardigheden*. Enschede: SIWU.
- van der Wouden, Ton 1999 Over *zeker*, zeker? zeker! *TABU* 30, 63-89.
- van der Wouden, Ton 2002 Partikels: naar een partikelwoordenboek voor het Nederlands. *Nederlandse Taalkunde* 7, 20-43.
- van der Wouden, Ton 2003 Particle research meets corpus linguistics: on the collocational behavior of particles. In *Belgian Journal of Linguistics* 16, partikel-special onder redactie van Ton van der Wouden, Ad Foolen & Piet Van de Craen, 2002, 151-174.
- van der Wouden, Ton 2006 Partikels: woordjes die het Nederlands markeren. In Nicoline van der Sijs, Jan Stroop & Fred Weerman (red.) *Wat iedereen van het Nederlands moet weten en waarom*. Amsterdam: Bert Bakker, 119-129.

Appendix I

Stimulusmateriaal (geaccentueerde woorden in de stimuluszinnen zijn met hoofdletters weergegeven)

Doelwoord: wel

context 1a. Het feestje was zeker niet leuk?

context 1b. Hoe was het feestje?

stimulus 1a. Het feestje was WEL leuk

stimulus 1b. Het feestje was wel LEUK

context 2a. Was het nieuwe meisje niet aardig?

context 2b. Hoe is het nieuwe meisje?

stimulus 2a. Dat nieuwe meisje is WEL aardig

stimulus 2b. Dat nieuwe meisje is wel AARDig

context 3a. Was de komiek niet grappig?

context 3b. Hoe was de komiek?
stimulus 3a. De komiek was WEL grappig
stimulus 3b. De komiek was wel GRAPPig

context 4a. Was de voorstelling niet goed?
context 4b. Hoe was de voorstelling?
stimulus 4a. De voorstelling was WEL goed
stimulus 4b. De voorstelling was wel GOED

context 5a. Was het geen mooi weer?
context 5b. Hoe was het weer?
stimulus5a. Het was WEL mooi weer
stimulus5b. Het was wel mooi WEER

Doelwoord: zeker

context1a. Ik neem de auto
context1b. Ik zie dat je je regenbroek aanhebt
stimulus1a. Dus jij gaat ZEker op de FIETS
stimulus1b. Dus jij gaat zeker op de FIETS

context2a. Ik weet niet of mijn tante in Papoea heeft gewoon
context2b. Wat weet je tante veel over Papoea
stimulus2a. Ze is er ZEker geWEEST
stimulus2b. Ze is er zeker geWEEST

context3a. Ik heb zelf nog niks ingepakt
context3b. Ik zie dat er nog niks is ingepakt
stimulus3a. We kunnen vanDAAG dus ZEker niet verTREKken
stimulus3b. We kunnen vanDAAG dus zeker niet verTREKken

context4a. Je hoeft geen stoel voor Sander klaar te zetten
context4b. De stoel van Sander is nog leeg
stimulus4a. Hij komt ZEker niet
stimulus4b. Hij KOMT zeker niet

context5a. Ja, ik heb in m'n vinger gesneden
context5b. Heb je in je vinger gesneden?
stimulus5a. Dat doet ZEker pijn
stimulus5b. Dat doet zeker PIJN

Doelwoord: toch

context1a. Je mag het stuk taart van Jaap opeten
context1b. Waarom staat Jaap op de namenlijst?
stimulus1a. Hij komt TOCH niet
stimulus1b. Hij KOMT toch niet

context2a. Emma wil haar fiets verkopen
 context2b. Hoe kan Emma's fiets nou gestolen zijn?
 stimulus2a. Zij fietst TOCH nooit
 stimulus2b. Zij FIETST toch nooit

context3a. Er brandt licht bij de burens
 context3b. Waarom pakken de burens de telefoon niet op?
 stimulus3a. Ze zijn TOCH thuis
 stimulus3b. Ze zijn toch THUIS

context4a. Jan heeft zich niet goed voorbereid op het tentamen
 context4b. Waarom ziet Jan er zo somber uit?
 stimulus4a. Hij is TOCH geslaagd
 stimulus4b. Hij is toch geSLAAGD

context5a. Laat dat ding maar vallen
 context5b. Kijk uit met dat glas
 stimulus5a. Je breekt het TOCH niet
 stimulus5b. Je BREEKT het toch niet

Appendix II

Resultaten

Tabel IIa: absolute (en relatieve) frequentie van incorrecte en correcte responsies van de NT1-sprekers, uitgesplitst naar doelwoord en contexttype.

doelwoord	contexttype	incorrect	correct	totaal
<i>wel</i>	niet-modaal	26 (21%)	99 (79%)	125 (100%)
	modaal	-	125 (100%)	125 (100%)
<i>zeker</i>	niet-modaal	18 (14%)	107 (86%)	125 (100%)
	modaal	9 (7%)	116 (93%)	125 (100%)
<i>toch</i>	niet-modaal	4 (3%)	121 (97%)	125 (100%)
	modaal	17 (14%)	108 (86%)	125 (100%)
totaal		74 (10%)	676 (90%)	750 (100%)

Tabel IIb: absolute (en relatieve) frequentie van incorrecte en correcte responsies van de NT2-sprekers, uitgesplitst naar doelwoord en contexttype.

doelwoord	contexttype	incorrect	correct	totaal
<i>wel</i>	niet-modaal	11 (13%)	74 (87%)	85 (100%)
	modaal	43 (51%)	42 (59%)	85 (100%)
<i>zeker</i>	niet-modaal	37 (44%)	48 (56%)	85 (100%)
	modaal	46 (54%)	39 (46%)	85 (100%)
<i>toch</i>	niet-modaal	55 (66%)	29 (34%)	84 (100%)
	modaal	29 (34%)	56 (66%)	85 (100%)
totaal		221 (43%)	288 (57%)	509 (100%)

